

4. Воронюк О.В. (Рузакова О.В.) Складання оптимальної множини параметрів при оцінці фінансового стану підприємства / А.О. Азарова, О.В. Воронюк (О.В. Рузакова) // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. – 290 с. – С. 114–1150.

5. Тоценко В.Г. Методы и системы поддержки принятия решений. Алгоритмический аспект / В.Г. Тоценко. – К. : Наукова думка, 2002. – 382 с.

References

1. Bernstajn L. A. Analiz finansovoy otchetnosti : teoriya, praktyka y interpretatsiya / L. A. Bernstajn; per. s anhl. Y. Elyseeva. — M. : Fynansy y statystyka, 2003. — 624 s. [in Russian]
2. Lihonenko L. O. Metodolohiya diahnostryky bankrutstva pidpryyemstv i napryamky vdoskonalennya / L. O. Lihonenko // Finansy Ukrayiny. — 1998. — № 8. — С. 136–147. [in Ukrainian]
3. Ekonomichna kibernetyka / [Heyets' V. M., Lysenko Yu. H., Vovk V. M., Blahun I. S., Vitlins'kyu V. V.]. — Donets'k : TOV «Yuho-Vostok, Ltd», 2005. — 508 s. [in Ukrainian]
4. Voronyuk O.V. (Ruzakova O.V.) Skladannya optymal'noyi mnozhyny parametriv pry otsintsi finansovoho stanu pidpryyemstva / A.O. Azarova, O.V. Voronyuk (O.V. Ruzakova) // Ekonomika: problemy teorii ta praktyky. – Dnipropetrovs'k : DNU, 2004. – 290 s. – С. 1143-1150. [in Ukrainian]
5. Totsenko V. H. Metody y systemy podderzhky prynyatyua resheny. Alhorytmichesky aspekt / V. H. Totsenko. — K. : Naukova dumka, 2002. — 382 s. [in Ukrainian]

Надійшла 08.02.2014; рецензент: д. е. н. Поліщук Н. В.

УДК Л.-87.336.71:336.144.2:51-7

А. О. ЛУЧАКІВСЬКИЙ

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ

У статті узагальнено та проаналізовано характеристику методичних підходів до визначення фінансової стійкості банків, а саме розвиток та еволюцію систем оцінки ризиків і раннього попередження в провідних країнах світу. Описано основні компоненти даних системи, що дає змогу вивести відповідну оцінку на основі якісного аналізу кількох оціночних факторів, що впливають на той чи інший компонент.

Ключові слова: фінансова стійкість, рейтингові системи, системи раннього попередження, мікропруденціальний та макропруденціальний аналіз, моделі, модуль.

A. O. LUCHAKIVSKYY

Drohobych State Pedagogical University of Name I.Franko

EVOLUTION OF APPROACHES TO FINANCIAL STABILITY OF THE BANK

The article summarizes and analyzes the characteristics of methodological approaches to the definition of the financial stability of banks, namely the development and evolution of systems for risk assessment and early warning in the leading countries of the world. Describes the basic components of these systems, which allows to take appropriate assessment based on qualitative analysis of several appraisal factors affecting one or the other component. The purpose of this article is to summarize and characteristics of methodological approaches to the definition of the financial stability of banks, namely the development and evolution of systems for risk assessment and early warning in the leading countries of the world. So, taking into account the above discussed moments, we can say that the rating system of risk assessment and early response developed countries have significant differences.

Keywords: financial stability, rating systems, early warning, microprudential and macroprudential analysis, models, module.

Актуальність дослідження. Банківська система України є важливим сегментом вітчизняної економіки. Від моменту її утворення вона розвивалась динамічно, покращилися її кількісні і якісні характеристики, підвищилась конкурентоспроможність українських банків. В той же час на етапі розвитку спостерігалось посилення фінансової нестабільності, яка охоплювала як і національну економіку так і світову, мала як періодичний, так і одиничний випадок. Апогеєм фінансової нестабільності стала світова фінансова кризи 2008–2009 рр., яка показала, що банківська система не є достатньо стійкою до впливу як внутрішніх так і зовнішніх чинників. Вона потребує нових теоретичних і практичних підходів до визначення «фінансової стійкості» банку. Для створення нових і удосконалення діючих підходів до «фінансової стійкості» банку потрібно прослідкувати їхню еволюцію і виокремити їхні основні особливості.

Варто зазначити, що досі нема єдиного загальноприйнятого тлумачення поняття «фінансова стійкість» комерційного банку та чіткого, цілісного механізму управління останньою. Зазначене обумовлює необхідність ґрунтовного дослідження як у теоретичному, так і в практичному плані базових аспектів управління фінансовою стійкістю комерційних банків.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Дослідженням даної проблематики займались як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Зокрема аналізу, оцінці та шляхам забезпечення фінансової стійкості

банків значну увагу приділили такі зарубіжні науковці як J. Vinals [7], R. Sahajwala [5], P. Vanden Berg [5], P. Кемпбелл, Р. Міллер. Ними обґрунтовано місце фінансової стійкості у фінансовому менеджменті, її показники та критерії.

Даним аспектам приділили увагу й такі вітчизняні науковці як О. Дзюблюк [4] – при визначенні складових стійкості, розгляді питань аналізу та оцінки фінансової стійкості банку; В. Зінченко [3] – при обґрунтуванні сутності і поняття фінансової стійкості банківської системи; О. Лисенок [6] – при дослідженні зовнішніх систем оцінювання ризикованості банківської діяльності.

Мета даної статті – узагальнення та характеристика методичних підходів до визначення фінансової стійкості банків, а саме розвиток та еволюцію систем оцінки ризиків і раннього попередження в провідних країнах світу.

Виклад основного матеріалу. Перед тим як визначити поняття «фінансової стійкості» комерційного банку та еволюцію щодо підходів останньої потрібно, на мою думку, охарактеризувати основні теоретичні аспекти категорії «стійкості».

Слово «стійкість» часто використовується не тільки в економіці, а застосовується і є об'єктом вивчення у технічних, гуманітарних та природничих науках протягом багатьох років. Зокрема, в природних науках «стійкість» описують як «здатність екосистеми зберігати свою структуру і функціональні особливості під впливом зовнішніх факторів» [1], у фізиці як «деформоване тіло при будь-якому відхиленні від стану рівноваги намагається повернутися до стану рівноваги і повертається до нього після припинення зовнішнього впливу» [2].

Варто зазначити, що поняття «стійкість» досить часто використовується в економічній літературі для вираження якості банківської діяльності, але єдиного вірного визначення не існує. Клієнти банківських установ під терміном «стійкість» розуміють – здатність банку виконувати свої зобов'язання перед клієнтами, кредиторами та вкладниками і забезпечувати потреби в короткостроковому та довгостроковому кредитуванні в умовах мінливих зовнішніх та внутрішніх факторів.

Аналіз економічної літератури, присвяченій характеристиці змісту поняття «фінансової стійкості» банку, дозволяє зробити висновок, що це такий стан банку, при якому реалізується сутність і призначення банку в банківській системі, адекватно і ефективно виконувати покладені на нього функції, а також забезпечувати здатність відновлювати цей стан після будь-яких відхилень від безпечних параметрів, викладених дією кризових моментів (спадом економіки, фінансовою кризою, трансформацією економіки) [3, с. 86].

Інновації, послаблення контролю та глобалізація в банківській сфері протягом ХХ ст. сприяли тому, що банківський бізнес став більш складним і потенційно ризикованими. Це створювало нові перешкоди для банківського нагляду і потребувало їхнього постійного контролю. В наслідок чого регулятивні органи провідних країн розробили методичні підходи для визначення фінансової стійкості. Особливу увагу приділялося підвищенню якості оцінки банків та розвитку системи загалом, що дозволило керівникам банківських установ та незалежним експертам виявляти зміни, зокрема погіршення фінансового стану банку якомога раніше.

Протягом останнього десятиліття до нововведень в методиках аналізу фінансової стійкості банківських установ можна віднести: включення у деякі системи оцінки фінансової стійкості такого компонента, як чутливість до ризиків; виникнення та використання в органах нагляду та банках стандартизованих комп'ютерних моделей для оцінки фінансової стійкості; розроблення статистичних моделей «систем раннього попередження», метою яких є виявлення на початкових етапах імовірних проблем у діяльності банків і застосування ефективних попереджувальних заходів.

Методи та прийоми оцінки фінансової стійкості комерційних банків постійно змінюються і вдосконалюються, оскільки можуть змінюватися цілі моніторингу, розширюватися перелік підходів, а також сфера їх застосування.

Зокрема, всі підходи до організації моніторингу фінансового стану банків можна згрупувати наступним чином [4, С. 67]:

- 1) коефіцієнтний аналіз та аналіз однорідних груп;
- 2) рейтингові системи оцінки, що передбачають ранжування банків;
- 3) комплексні оцінки банківського ризику;
- 4) статистичні моделі (системи “попереднього реагування”);
- 5) мікропруденціальний та макропруденціальний аналіз.

Регулятори провідних країн світу розробили та впровадили різноманітні методики нагляду за фінансово-кредитними установами і оцінки їх фінансової стійкості (табл. 1) [5, S. 5] [2, S. 5]. В даній таблиці коротко охарактеризовано основні системи оцінки фінансової стійкості, а саме назву, тип та рік впровадження системи, країну та наглядовий орган в ній.

Застосування кожного з даних підходів передбачає виконання відповідних завдань, зокрема: 1) оцінку поточного фінансового стану (стійкості); 2) прогнозування майбутнього фінансового стану; 3) визначення категорії ризику; 4) кількісний аналіз та певні статистичні процедури.

Розглянемо вищезгадані системи з оцінки та контролю за банківськими ризиками більш детально, а саме їхню еволюцію.

Системи оцінки ризиків і раннього попередження в провідних країнах світу

Країна	Наглядовий орган	Системи оцінки ризиків і раннього попередження	Рік впровадження	Тип системи
Франція	Банківська комісія	ORAP (Організація і Забезпечення запобіжних дій)	1997	Рейтингова система
		SAABA (Система підтримки банківського аналізу)	1997	Система раннього попередження – очкувані збитки
Німеччина	Федеральне відомство з контролю над банками	BAKIS	1997	Системи коефіцієнтного аналізу та аналізу однорідних груп
Італія	Банк Італії	PATROL	1993	Дистанційна рейтингова система
Нідерланди	Банк Нідерландів	RAST (Інструмент аналізу та підтримки системи)	1999	Усестороння система оцінки банківських ризиків
Великобританія	Відомство з фінансової політики	RATE (Оцінка ризику і інструмент спостереження і оцінки)	1998	Усестороння система оцінки банківських ризиків
	Банк Англії	TRAM (Trigger – механізм коректування та ввіднення)	1995	Система раннього попередження
США	Федеральна резервна система	CAMELS	1980	Система рейтингу на базі інспекційних перевірок на місцях
		SEER Rating (рейтингова система оцінки)	1993	Система раннього попередження – прогнозування рейтингу
	Федеральна корпорація страхування депозитів	CAEL	1985	Дистанційна система банківського нагляду
		SCOR	1993	Система раннього реагування – оцінка рейтингу

Системи коефіцієнтного аналізу та аналізу однорідних груп

Коефіцієнтний аналіз – базовим інструментом оцінки фінансового стану. Коефіцієнтний аналіз заснований на відстежуванні попадань значень коефіцієнтів з певного виділеного списку показників діяльності в межах дозволених діапазонів, які визначаються емпірично.

Коефіцієнтний аналіз дозволяє оперативнo ідентифікувати відхилення в діяльності банків при відхиленні значення нормативу або іншого коефіцієнта за встановлені межі. У коефіцієнтного аналізу, не дивлячись на безліч переваг, є принциповий недолік, пов'язаний з визначенням діапазону допустимих значень коефіцієнта. На практиці далеко не завжди вихід показника за встановлену йому межу є наслідком якісних змін.

Аналіз однорідних груп як логічне продовження коефіцієнтного аналізу вивчає положення банку в групі споріднених банків. На цій основі робиться висновок про ризики, що мають місце, і відносну фінансову стійкість банку, який аналізується.

Аналіз однорідних груп є спробою розв'язати одну істотну проблему коефіцієнтного аналізу: у банків з різною спеціалізацією діапазони значень одних і тих же коефіцієнтів можуть істотно розрізнятися, що може приводити до невірних оцінок. Розподіл банків на однорідні групи є найочевиднішим і часто вживаним підходом для вирішення даної проблеми. Критеріями такого розділення можуть бути розмір активів, регіональна приналежність, ринкова спеціалізація банку тощо. При розподілі банків на групи виникає проблема вибору класифікаційних ознак. Не можна відносити в одну групу і порівнювати між собою банки з однаковим розміром активів, але з різною ринковою спеціалізацією. Тому доцільним, є підхід до групування, що використовує принципи і методи типології (наприклад, методи кластеризації або методи карт, що самоорганізуються). Причому вибір ознак для групування банків повинен обумовлюватися цілями, що реалізуються внаслідок типізації.

Із 1997 р. Центральний банк Німеччини і Федеральне відомство контролю за банками використовують систему – BAKred Information System (BAKIS), що охоплює 47 коефіцієнтів, 19 із яких належать до кредитного ризику, 16 – до ринкових ризиків, 2 – до ризиків ліквідності, 10 – до прибутковості банківських операцій. Розраховані показники не доводять до банків, із керівниками яких обговорюють лише тенденції у розвитку банківського сектору та пропозиції щодо розв'язання проблемних ситуацій [4, с. 69].

Дана система є стандартизованою системою оцінки банків, мета якої – підготовка оперативної інформації про фінансову ситуацію в банку (щомісяця, щоквартально, за півріччя, рік).

Рейтингові системи оцінки фінансового стану комерційних банків

Найпоширенішими та одними з найперших у світі виникли і почали застосовуватись системи рейтингової оцінки ризиків комерційних банків.

Наглядові рейтинги банків – наступний клас підходів, що оцінюють фінансовий стан банків за одним або декількома рейтингами, що відображають різні аспекти їх функціонування. Кожен рейтинг розраховується на підставі даних звітності або інформації, одержаної аналітиком від банку, за раніше визначеним алгоритмом розрахунку. З використанням рейтингів в наглядовій практиці будуються рейтингові системи, які значно знижують навантаження на аналітика, але надмірно спрощують аналіз, зводячи його до декількох змінних.

При оцінці банків часто використовуються укрупнені групи параметрів, що характеризують різні аспекти діяльності банку: власні кошти, активи, прибутковість, ліквідність, ділова активність, якість управління. Результуючий рейтинг за банком визначається як певна агрегаційна функція від початкових параметрів, що характеризують діяльність. Достатньо великий перелік алгоритмів і методів, що використовуються для отримання рейтингів, приведений в.

Відомою рейтинговою системою “інсайдерського” типу є система CAMEL, що була сформована у США в 1979 р. й популярна не лише там, а й у інших країнах світу. Зазначимо, що в США органи нагляду Федеральна резервна система, Федеральна корпорація страхування депозитів та Контролер грошового обігу (FRS, FDIC та OCC) здійснюють моніторинг банків за системою CAMEL раз на рік чи раз на півтора року щодо стійких банків, і частіше – щодо проблемних банків. Дана система складається з п'яти компонентів, а від 1996 р. її дещо переглянули та доповнили новим компонентом S (Sensitivity to Market Risk – чутливістю до ринкового ризику), який ввели з 01. 01. 1997 р. Таким чином CAMEL перетворили на CAMELS. Кожний компонент системи дає змогу вивести відповідну оцінку на основі якісного аналізу кількох оціночних факторів, що впливають на той чи інший компонент. Кожний компонент якої розшифровується наступним чином: С – адекватність капіталу; А – якість активів; М – якість менеджменту; Е – рівень доходності операцій; L – рівень ліквідності; S – чутливість до ризиків.

Кожний компонент рейтингової системи припускає здійснення аналізу декількох оціночних факторів, які безпосередньо впливають на той чи інший компонент.

При цьому, окремі фактори повторюються в характеристиці декількох складових системи. Так, ступінь проблемності активів використовується при оцінці компонентів С та А. Кількісна оцінка підсумкового рейтингу кожного компонента системи базується на 5-бальній шкалі. Рейтинг 1 проставляється найбільш стійким у фінансовому відношенні банкам, які не потребують підвищеної уваги та контролю зі сторони наглядових органів, а рейтинг 5 є самим низьким показником і свідчить про те, що банк знаходиться в критичному стані та вимагає значного контролю і прийняття відповідних заходів впливу зі сторони органів нагляду за банківською системою [6, С. 182].

Розглядаючи рейтингові методики “дистанційного” типу, зазначимо, що зі середини 1980-х років орган банківського нагляду США – Федеральна корпорація страхування депозитів (FDIC) розробила щоквартальну експертну систему CAEL, підходи до якої були вдосконалені у грудні 1999 р. Система базується на основі аналізу 19 показників чотирьох основних груп з присвоєнням їм щоквартального рейтингу за бальною шкалою від 0,5 (найкращий рейтинг) до 5,5 (найгірший рейтинг). Кожний компонент системи CAEL характеризує відповідно капітал (Capital), активи (Asset), доходність (Earning) та ліквідність (Liquidity). При оцінці ризиків всі аналізовані банки діляться на групи за розміром активів і розраховуються коефіцієнти за кожною з чотирьох груп. Зведений підсумковий рейтинг банку розраховується як зважений середній індикатор чотирьох компонентів системи CAEL. При цьому, перелік фінансових коефіцієнтів та їх важливість (частка в групі) занесені в комп'ютерну програму, що дозволяє всю процедуру розрахунку здійснювати в автоматичному режимі. Присвоєний рейтинг порівнюється з рейтингом CAMELS. І якщо рейтинг CAEL гірше, то банк піддається додатковому контролю зі сторони органів банківського регулювання та нагляду. Дистанційні рейтингові системи як інструмент оцінки фінансової стійкості банків широко застосовують і в європейських країнах [6, С. 183].

Слід відмітити, що дистанційні рейтингові системи як інструмент оцінки банківських ризиків почали застосовуватись і в європейських країнах (Італія, Франція). Зокрема, однією з найрозвинутіших рейтингових систем Італії є система PATROL – частина системи контролю та оцінки фінансової ситуації в комерційних банках A.S.A. (Analisi Situazioni Aziendali).

Так, у 1993 р. Банк Італії приступив до використання рейтингової системи PATROL, основними компонентами якої є: PATrimonio – достатність капіталу; Redditività – доходність; Rischiosità – кредитний

ризик; Organizzazione – організація; Liquidità – ліквідність. Кожен компонент, а також зведений рейтинг має оцінку від 1 (найкращий рейтинг) до 5 (найгірший рейтинг).

У Франції Банківська Комісія використовує систему ORAP (Organization and Reinforcement of Preventive Action). Вона була введена в 1997 р., головна ціль якої – виявлення існуючих проблем у банку на основі оцінки всіх компонентів ризиків, пов'язаних з його діяльністю. ORAP працює в рамках стандартизованого програмного комплексу на базі внутрішніх та зовнішніх джерел інформації з оцінкою 14 фінансових показників [6, С. 183].

Дана система є багатофакторним програмним комплексом для оцінки конкретного фінансового інституту. Мета даної системи полягає у визначенні існуючих проблем банку на основі оцінки усіх компонентів ризиків пов'язаних із банківською діяльністю, з використанням кількісної та якісної інформації. На відміну від системи CAMELS, рейтингова система ORAP використовує більш широкий спектр інформації – бази даних Банківської Комісії та Банку Франції, результати інспекційних перевірок, звіти зовнішніх аудиторів, а також інформацію доступну в межах двосторонніх угод з органами нагляду інших європейських країн. Дана система як стандартизований комплекс із оцінкою 14 показників, що об'єднуються у п'ять груп: пруденційні коефіцієнти (капітал, ліквідність), балансова та позабалансова діяльність (якість активів, неякісні кредити), ринковий ризик, доходи, якісні критерії (власники акцій, управління та внутрішній контроль). Кожен з компонентів оцінюється за шкалою від 1 (кращий рейтинг) до 5 (поганий рейтинг), а потім трансформується у підсумковий рейтинг.

Загалом, рейтинги є ефективним інструментом оцінки поточної фінансової стійкості банків, але оскільки вони використовують дані звітності, яка відображає ситуацію, що вже склалася, то відповідно дають змогу володіти інформацією про фінансовий стан банку протягом короткого проміжку часу.

Рейтинговим методикам “дистанційного” типу також притаманні деякі недоліки, серед яких варто відзначити, на нашу думку, наступні:

- відображають стан банку на певну дату, не відзначаються оперативністю, оскільки їх готують після складання балансу, і саме тому не передбачають можливості завчасно реагувати на отримані оцінки;
- не є безпомилковими, оскільки базовані лише на офіційно опублікованій звітності;
- є значна ймовірність використання фальсифікованих даних, оскільки інформація не підтверджена аудиторськими висновками;
- в багатьох методиках показники банку, що аналізують порівнюють із показниками деякого оптимального банку, модель якого визначають експертним шляхом;
- якісна оцінка окремих аспектів банківської діяльності потребує обов'язкового відвідування банку та вивчення первинної інформації, що можливо тільки завдяки інспекційній перевірці.

Системи комплексної оцінки банківського ризику.

Оцінка стійкості поточного фінансового стану можлива також на основі комплексної оцінки банківського ризику, що передбачає аналіз бізнес-підрозділів банку (знизу), і потім дають загальну оцінку фінансової стійкості. Такий аналіз є порівняно капіталомістким, саме тому його здійснюють нерегулярно, у тих випадках, коли фінансову стійкість банку вже оцінено дешевшими методами, але коли все ж необхідно дати точнішу оцінку.

Даний підхід базований на визначенні всередині банківських груп і банків важливих функціональних одиниць, присвоєнні вагових коефіцієнтів кожній із них, а також на наступній оцінці кожної одиниці за видами ризиків і категоріями контролю за ризиками. Оцінки кожної одиниці агрегують в оцінку груп вищого рівня, а потім оцінюють ситуацію в банку чи банківській групі в цілому.

Зокрема, дані системи застосовують органи банківського нагляду Великобританії та Нідерландів. Зокрема, в Нідерландах з 1999 р. використовують систему RAST (Risk Analysis Support Tool), що передбачає: 1) загальний опис та фінансовий аналіз банку на основі отриманої звітності та результатів останніх досліджень на місцях; 2) розподіл банку на управлінські підрозділи та види діяльності; 3) оцінку ризиків та управління окремими підрозділами, де розглядають три категорії управління (внутрішній контроль, організація та менеджмент), дев'ять категорій ризику (кредитний, процентний, валютний, цінновий, операційний, стратегічний, ліквідності, репутації, цілісності, правового статусу та ІТ – ризик); 4) показники окремих підрозділів агрегують за допомогою вагових коефіцієнтів, а для визначення інтегрального показника застосовують матрицю ваг. Варто зауважити, що дана система більше підходить для оцінки фінансового стану багатофілійних банків чи банківських холдингів [4, с. 79].

Банк Англії з 1997 р. оцінює банки за допомогою системи RATE, що поєднує взаємопов'язані фази процесу нагляду – оцінку ризику (Risk Assessment), інструменти нагляду – (Tools), оцінку ефективності застосування інструментів нагляду – (Evaluation). Проходження всіх фаз є обов'язковим протягом “наглядового періоду”, частота проведення якого залежить від ризиків та можливостей управління ними з боку банку (від 6 міс. до 3 р.). Варто зазначити, що даний підхід комплексної оцінки банківських ризиків забезпечує більше опосередковану оцінку компонентів фінансової стійкості через оцінку певних видів ризику і, відповідно, не дає змогу достатньо глибоко оцінити якість та достатність власного капіталу, прибутковості, ліквідності, ресурсної бази. Окрім цього зважаючи на сучасний стан розвитку банківської системи, виникає необхідність володіти докладною інформацією по кожній з компонент фінансової стійкості [4, с. 79–80].

Статистичні моделі (системи “попереднього реагування”)

Системи раннього попередження мають на меті завчасне виявлення різних проблем в банківській системі в якомога ранні строки. Мета раннього реагування полягає в завчасному виявленні проблемних банків, що дозволяє органам банківського нагляду вживати заходів щодо оздоровлення, які сприятимуть запобіганню втрати банком платоспроможності. Для досягнення даної мети розробляються системи раннього попередження, що дозволяють в автоматичному режимі визначати проблемні банки.

На сьогодні не існує чіткої концепції даного підходу; органи банківського нагляду різних країн використовують різні індикатори для раннього попередження.

До першої групи належить система SCOR (Statistical CAMELS Off-site Rating), яка дає змогу оцінити ймовірність погіршення фінансового стану банку в найближчі 4–6 місяців. Також система SEER (System for Estimating Examination Ratings), яку з 1993 р. використовує ФРС США, її попередня назва – FIMS (Financial Institutions Monitoring System). Система SEER базована не лише на інформації, що отримана зі фінансової звітності, а й з різних рейтингів, на відміну від SCOR.

Відомо дві методики SEER (FIMS), що базовані на різних економікометричних моделях: 1) очікуваний рейтинг SEER – для оцінки поточного фінансового стану банку на основі щоквартальної звітності з використанням результатів останньої інспекторської перевірки; 2) категорія ризику SEER, що дає довготермінову оцінку прогнозного фінансового стану банку на основі щоквартально поновлювальної інформації і з паралельним переглядом набору показників та їх вагових значень [4, С. 81].

Предметом оцінки у статистичних моделях SEER та SCOR (розрахунок рейтингів і рейтингових понижень) є такі компоненти: якість активів, доходи, ліквідність, капітал. Порівнюючи статистичні моделі SEER та SCOR, відзначимо, що для них спільні наступні показники: кредити, протерміновані на 30–89 днів, на 90 днів і більше; кредити, на які в даний час не нараховують відсотки, нерухомість, права на котру перейшли до банку. Згадані моделі є порівняно гнучкими, оскільки коефіцієнти, що відображають змінні, переглядають щокварталу, вказуючи тим на зміни умов функціонування банківського сектору.

Дана методика, враховуючи її позитивні якості, є важливою для організації моніторингу фінансової стійкості комерційних банків, проте в умовах економічної та політичної нестабільності у країні дану методику варто доповнити макроекономічним індикаторами. Слід зауважити, що методика поточного рейтингу SEER дає змогу відстежувати зміни в пониженні рейтингу банку, проте не може передбачити його банкрутство.

До даних моделей належить друга зі згаданих моделей SEER, яка охоплює 9 базових показників, котрі розраховують щодо активів банку. Дана методика передбачає аналіз показників за 10 останніх кварталів з метою визначення сукупності факторів для ризикованості, що дасть змогу найкращим чином спрогнозувати майбутнє банку. При збільшенні терміну прогнозування його точність різко зменшується. Підсумковий список охоплює 9 змінних, що статистично вагомі в усі періоди.

Категорія ризику SEER порівняно з поточним рейтингом SEER має тільки дві оцінки: 0 (провал) та 1 (виживання). Для статистичного опрацювання змінних застосовують складні методи регресійного аналізу. В основі моделі – проблема розвитку ймовірності банкрутства банку протягом 2-х наступних років. Значною перевагою даної методики поряд із гнучкістю і можливістю постійного вдосконалення є менша затратність та економія часу, оскільки прогнозні оцінки можна зробити на основі поточної інформації [4, С. 82].

Система попереднього реагування TRAM, розроблена Банком Англії в 1995 році. Оцінка банківської установи за даною системою базується на поєднанні статистичних методів і суб'єктивних суджень. Оцінка стосується трьох основних категорій функціонування банківської установи : потік прибутку, характеристика ризиків та контролю і структура. Всі три категорії вважаються важливими і використовуються однаково в моделі. Тим не менше, окремим компонентам в кожній з категорій присвоєна різна значимість на основі їхньої здатності до попереднього реагування. Оцінки окремих компонентів робиться на основі штучного інтелекту та їхніх тестах даних. Якщо дані відсутні або некоректні, в категорії контролю та структури, тоді використовується скорингова карта на базі наглядової думки діяльності банку. Результат кожного тесту даних і показників піддається перетворенню за допомогою програмного забезпечення, яке відображається в системі TRAM за шкалою від десятки 1 (кращий) до 10 (поганий). Високі бали в окремих компонентах, а також в цілому в TRAM категоріях означатиме потенційні проблеми у банківській установі [5, с. 34–35].

Різновидом моделей прогнозування є моделі очікуваних збитків. Моделі такого типу розвивалися здебільшого у Франції. Такі моделі забезпечують можливість оцінити майбутні втрати, а з використанням додаткових даних можна також зробити висновки щодо прогнозу стійкості банку. Система підтримки банківського аналізу (SAABA) Французької банківської комісії складається з трьох діагностичних модулів:

1) Модуль кількісного аналізу на основі банківської звітності та інших даних, що зберігаються у базах даних комісії, який дає змогу дослідити кредитний портфель банку та обчислює ймовірність неповернення різних типів кредитів. За допомогою даного модуля оцінюють очікувані втрати протягом найближчих трьох років. Якщо при таких втратах банк дотримується нормативів достатності капіталу, то його вважають стійким.

2) Модуль, що досліджує якість власників акцій банку, зокрема їх готовність підтримувати банк.

3) Модуль, що діагностує якість управління банком, внутрішній контроль та ліквідність на основі рейтингів, результатів досліджень на місцях і даних про ринки.

На основі інформації, отриманої за трьома модулями, система здійснює синтетичний діагноз банку і оцінює його стійкість за п'ятибальною шкалою.

До інших моделей належать моделі змішаного типу, що поєднують експертні оцінки з економіко-математичними методами, або ж такі, що розробляють для виконання специфічних завдань.

Отже, варто зазначити, що статистичні моделі ефективні, проте є ряд труднощів у їх застосуванні:

1) необхідність введення в модель тільки значимих показників, визначення залежності між "причинними" і "наслідковими" показниками; 2) необхідність періодичного тестування цих взаємопов'язаних показників. Розвиток статистичних моделей порівняно швидкий, і в перспективі їх доповнюватимуть ринковими й макроекономічними індикаторами, що дасть змогу чіткіше оцінити зовнішні фактори впливу на фінансову стійкість комерційних банків.

Мікропруденціальний та макропруденціальний аналіз

Основою оцінки фінансової стійкості банків, як уже було зазначено, має бути комплексний аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на банківську систему, що передбачав би динаміку розвитку процесів. Окрім нагляду за банками, важливе місце займає моніторинг ризиків, виявлення негативних тенденцій, що шкодять банкам, а також пошук шляхів запобігання їм та здійснення цього. Такий напрямок отримав назву макропруденціального аналізу. Поряд зі згаданим аналізом при оцінці фінансової стійкості комерційного банку чи групи банків неабияке значення має мікропруденціальний аналіз. Ці види аналізу доповнюють один одного і мають одну мету – забезпечення фінансової стійкості й захист інтересів вкладників та кредиторів банку.

Мікропруденціальний аналіз (Microprudential analysis). В рамках стандартизованого підходу Базель II вимагає від банків проведення стрес-тестів ринкового ризику і, в деяких випадках, кредитного ризику, з метою визначення мінімального капіталу на їх покриття. Звіти Базельського комітету по банківському нагляду показують, що стрес-тести все частіше використовуються для того, щоб оцінити вимоги до капіталу для конкретних банків, визначити резерви капіталу або граничний розподіл капіталу банками.

Макропруденціальний аналіз (Macroprudential analysis). За останні два десятиліття багато країн почали використовувати стрес-тести для аналізу загальносистемних ризиків. Даний аналіз дозволяє постійно проводити, комплексний моніторинг стану фінансової системи, її внутрішніх взаємозв'язків, взаємодії з реальним сектором, бюджетною сферою, а також з тенденціями розвитку світових фінансових і товарних ринків з метою забезпечення стабільного її функціонування [7, с. 6].

Висновки. Провідна роль фінансової стійкості банківської системи в контексті забезпечення економічного зростання обумовлена насамперед тим, що саме банківська система мобілізує заощадження суспільства, формує і розподіляє інвестиційний капітал та може забезпечувати фінансово-кредитну підтримку всього циклу ділової активності. Високий рівень фінансової стійкості банківської системи закладає основу для модернізації економіки та забезпечення її макроекономічної збалансованості.

Отже, з огляду на вищевказані моменти, можемо сказати, що системи рейтингової оцінки ризиків і раннього реагування розвинутих країн мають суттєві відмінності, обумовлені як історичними та структурними особливостями розвитку банківських систем цих країн, так і особливостями здійснюваної різними державами економічної політики.

Варто зазначити, що головним недоліком розглянутих методик є те, що їх аналіз не може точно визначити абсолютну надійність та стійкість банківської установи. Існує багато мало прогнозованих зовнішніх та внутрішніх факторів, які можуть суттєво вплинути на діяльність банку. Тому жодна методика не можна назвати універсальною.

Література

1. Екосистема [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
2. Стійкість (опір матеріалів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://uk.wikipedia.org/wiki/Стійкість_\(опір_матеріалів\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Стійкість_(опір_матеріалів)).
3. Зінченко В.О. Сутність і поняття стійкості банківської системи / В.О. Зінченко // Вісник УАБС. – 2007. – № 2 (23). – С. 83–86.
4. Дзюблюк О.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи : [монографія] / О.В. Дзюблюк, Р.В. Михайлюк. – Тернопіль, 2009. – 316 с.
5. Sahajwala R. Vanden Berg P. Supervisory Risk Assessment and Early Warning Systems [Електронний ресурс] / Banking Committee on Banking Supervision working Papers. – 2000. – № 4. – 53 p. – Режим доступу : http://www.bis.org/publ/bcbs_wp04.pdf
6. Лисенок О.В. Зовнішні системи оцінювання ризикованості банківської діяльності / О.В. Лисенок // Вісник ЖДТУ. – 2009. – № 1 (47). – С. 182–185.
7. José Viñals. Macrofinancial Stress Testing – Principles and Practices [Електронний ресурс] / José Viñals // The Monetary and Capital Markets Department International monetary fund. – August 22, 2012. – Р. 6. – Режим доступу : <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2012/082212.pdf>

References

1. Ekosystema [Elektronnyi resurs] / Material z Vikipedii – vilnoi entsyklopedii – Rezhym dostupu: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Екосистема>
2. Stiikist (opir materialiv) [Elektronnyi resurs] / Material z Vikipedii – vilnoi entsyklopedii – Rezhym dostupu: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Стійкість_\(опір_матеріалів\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Стійкість_(опір_матеріалів)).
3. Zinchenko V.O. Sutnist i poniattia stiikosti bankivskoi systemy / Zinchenko V.O. // Visnyk UABS. – 2007. – № 2(23). – S. 83 – 86.
4. Dziubliuk, O. V. Finansova stiikist bankiv yak osnova efektyvnoho funktsionuvannia kredytnoi systemy [Tekst] : monohrafiia / O. V. Dziubliuk, R. V. Mykhailiuk. – Ternopil, 2009. – 316 s.
5. Sahajwala R. Vanden Berg P. Supervisory Risk Assessment and Early Warning Systems [Elektronnyi resurs] // Banking Committee on Banking Supervision working Papers. – 2000. – № 4. – 53 s. – Rezhym dostupu: http://www.bis.org/publ/bcbs_wp04.pdf
6. Lysenok O.V. Zovnishni systemy otsiniuvannia ryzykovanosti bankivskoi diialnosti / Lysenok O.V. // Visnyk ZhDTU. – 2009. – № 1(47). – S. 182 – 185.
7. José Viñals. Macrofinancial Stress Testing – Principles and Practices [Elektronnyi resurs] / José Viñals // The Monetary and Capital Markets Department International monetary fund. – August 22, 2012. – S. 6. — Rezhym dostupu: <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2012/082212.pdf>

Надійшла 19.02.2014; рецензент: д. е. н. Кишакевич Б. Ю.

УДК 336.71.078.3:006.032

О. Б. АФАНАСЬЕВА, М. Ф. АЛЕКСАНИАН

ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», м. Суми

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті розглянуто основні відмінності між другою та третьою редакціями міжнародних стандартів Базельського комітету із банківського нагляду. Визначено ступінь готовності банківської системи України до прийняття основних вимог Базелю III. Проаналізовано основні відмінності методики зваження активів за ризиками в Україні від міжнародної. Обґрунтовано недоцільність формування на даному етапі додаткових резервів капіталу для банків України.

Ключові слова: адекватність капіталу, банківський нагляд, Базель II, Базель III.

O. B. AFANASIEVA, M. F. ALEKSANIAN

SHEI "Ukrainian academy of banking of the National Bank of Ukraine", Sumy

INTERNATIONAL STANDARDS ON BANKING REGULATION: NECESSITY OR UNACHIEVABLE REALITY FOR THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE?

The aim of the research is to identify the main directions of bringing the Ukrainian banks' performance indicators in line with the international standards, defined in Basel III. Analyzing and summarizing scientific works of many scientists, the main differences between the second and the third edition of the international standards of the Basel Committee on Banking Supervision are examined. The main differences in the methodology in assets risk weights in Ukraine and in the world are analyzed. The analysis results show that Ukrainian banking system is not ready to adopt the key requirements of Basel III. Thus, at this stage it is inexpedient to create additional capital reserves for Ukrainian banks.

Keywords: capital adequacy, banking supervision, Basel II, Basel III.

Постановка проблеми. Криза 2008–2009 років, яка завдала досить сильного удару світовій фінансовій системі та, зокрема, її банківському сектору, підкреслила ті слабкі сторони, які не дали змоги швидко зреагувати на нові виклики у період загострення кризових подій. У першу чергу, проблема стосується недостатності капіталу та низького рівня ліквідності банківських систем, яка виникла унаслідок значного зростання обсягів кредитування у період пожвавлення ділової активності. Зокрема в Україні високими темпами зростали обсяги надання бланкових кредитів, що дозволило значно підвищити економічні показники у цілому по банківській системі у короткостроковій перспективі. Проте недостатньо уваги було приділено формуванню резервів, які дозволили б у період зниження ділової активності згладити ризики, з якими зіткнулися банки, та уникнути значних коливань і порушень економічної рівноваги.

У світлі посткризового відновлення економіки досить важливим стає визначення пріоритетних напрямків реформування банківського нагляду, а відтак і необхідність у запровадженні нових підходів та методів до підвищення ефективності діяльності банків. За таких умов і виникла потреба в адаптації вже існуючих міжнародних вимог банківського нагляду до нових умов економічного середовища.

На сьогоднішній день актуальним питанням стає формування більш жорстких вимог із банківського нагляду з боку Базельського комітету, які знайшли своє втілення у новому документі із банківського нагляду – Базелі III. Важливість вивчення досвіду застосування нових стандартів банківського нагляду у світовій практиці визначається необхідністю прогнозування того економічного ефекту, який отримають економіки країн світу від їх впровадження. Це пояснюється тим фактом, що банки поки ще не готові адаптуватися до більш жорстких умов функціонування, ризикуючи при цьому власними прибутками.